

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Хіміч Марії Ігорівни

**«Генеза, сучасний стан та туристсько-рекреаційне значення об'єктів
сакральної сфери Івано-Франківської області»,**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 103 «Науки про Землю» в галузі знань 10 Природничі науки

**1. Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок із планами і
напрямами науково-дослідних робіт наукових установ і організацій,
державними і галузевими науковими програмами**

Сакральний простір – система, сформована відповідними місцями та об'єктами, які мають особливе духовне, релігійне або священне значення для відповідної культури, релігії, етносу тощо. Сакральний простір Івано-Франківської області сформований як природними, так і антропогенними об'єктами, що мають особливі духовні властивості і виконують комунікативну, консолідувальну, лікувальну, захисну та природоохоронну функції. Їх дослідження є ключовим етапом для розуміння, оптимізації, управління та розвитку простору. Системний географічний аналіз сакральних об'єктів допомагає розкрити зв'язки між релігією, культурою та природою. Сакральні об'єкти також можуть бути основою для формування туристсько-рекреаційного потенціалу досліджуваного регіону.

Тому дисертаційна робота Хіміч М.І. з конструктивно-географічного погляду сприяє розв'язанню питань з удосконалення теоретичного апарату сакральних досліджень регіонального рівня, вивчення передумов формування частини сакральної сфери Івано-Франківської області, вивчення особливостей просторового поширення сакральних об'єктів та їх комплексної оцінки для туристсько-рекреаційних потреб, є цілком актуальною та значущою.

Дослідження проводилися впродовж 2019-2023 рр. відповідно до загальної програми наукових досліджень Уманського національного

університету садівництва «Концептуальні засади та механізми сталого розвитку України» (Державний реєстраційний номер 0121U112522).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Результати дисертаційного дослідження представлені у вигляді наукових положень, висновків, рекомендацій, розробленої оригінальної схеми туристсько-рекреаційного районування території Івано-Франківської області. Достовірність одержаних даних забезпечується застосуванням традиційних і сучасних методик, а також здійснення інтегральної оцінки об'єктів сакральної сфери Івано-Франківської області за показником сакралізації простору та наявним матеріалам польових досліджень.

3. Наукова новизна роботи і практичне значення отриманих результатів

Головні положення наукової новизни полягають у здійсненні комплексного географічного дослідження об'єктів сакрального простору Івано-Франківської області відповідно до природного, природно-антропогенного та антропогенного походження; визначенні періодів утворення антропогенних сакральних об'єктів; здійсненні оцінки сакральних об'єктів досліджуваного регіону для розвитку туризму та рекреації; проведенні туристсько-рекреаційного районування території Івано-Франківської області.

Ці дослідження можуть бути зразком для здійснення подібних досліджень в інших регіонах України. Результати наукового дослідження використано в діяльності управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської ОДА.

5. Оцінка змісту, стилю та мови дисертаційної роботи, її завершеності та оформлення

Дисертаційна робота Хімич М.І. є цілісним, логічно структурованим і

завершеним науковим дослідженням, у якому отримані науково-теоретичні та прикладні результати. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів і висновків, списку використаних джерел із 230 найменувань, з яких 26 – іноземних. Загальний обсяг дисертації – 240 сторінок друкованого тексту, з яких 183 сторінки основного тексту. Робота містить 12 таблиць і 49 рисунків, що візуалізують результати проведеного дослідження.

Дисертантом чітко окреслені об'єкт, предмет та завдання наукового дослідження, цілеспрямовано реалізовано основні методологічні та прикладні підходи. Оформлення дисертації відповідає вимогам МОН України.

Загалом, дисертаційна робота автора є завершеним дослідженням, сформульовані висновки в якому повною мірою та адекватно відповідають поставленим завданням і отриманим результатам. Дисертація написана українською мовою, а її стиль відповідає вимогам до наукових робіт.

6. Дискусійні положення, зауваження та пропозиції

За загальної позитивної оцінки даної роботи, є низка положень, які, на нашу думку, є недостатньо аргументованими або потребують уточнення.

1. При розгляді об'єкту дослідження виникає питання, що таке «сакральна сфера» і чи може бути виділення «сакральної сфери окремої адміністративної структури» (у даному випадку Івано-Франківської області)? Адже ніхто не використовує поняття «географічна оболонка Івано-Франківська». Більшість англійських дослідників (Yi-Fu Tuan. *Space and Place. The Perspective of Experience* (1977); Kilde J. H. *Sacred Power, Sacred Space* (2008); Martyn S. *Religion, culture, and sacred space* (2008); Merriman P. *Space* (2022) тощо) застосовують класичну термінологічну зв'язку «space & place» (простір / місце), що уможливить аналізувати сакральний простір Івано-Франківської області, хоча й з певними обмеженнями. Відповідно, у третьому розділі відсутня чітка визначеність розуміння об'єкту дослідження: «У нашому дослідженні сакральний простір ми розглядаємо з точки зору природничої моделі...» (с. 77). Можливо краще аналізувати «сакральну сферу» через її

диференціацію на окремі складові: сакральні місця, сакральні ландшафти тощо.

2. Визначення, яке наводить автор у першому розділі на с. 37: «Сакральна сфера, на нашу думку, – це дискретний простір, наповнений об'єктами сакрального значення. При цьому під сакральним простором ми розуміємо будь-яку частину сакральної сфери» досить дискусійне, адже поняття «простір» ширший, ніж «сфера», яка у самій назві має просторові обмеження. При тому, що у третьому розділі (с. 76) автор вже зазначає, що «Сакральна сфера – це складова система геопростору...», фактично визнаючи, що «сакральний простір» охоплює і «сакральну сферу».

Але чому «сакральна сфера – дискретний простір»? Все залежить від підходу «об'єкт – суб'єкт». Якщо «сакральна сфера» ототожнюється з Абсолютом (Богом), то дискретність є навіть «шкідливою»; якщо на чільному місці «релігія» з відповідними матеріальними артефактами, тоді такий підхід можливий.

Автор так і не зміг чітко визначитися з дефініцією «сакральної сфери», що у свою чергу вносить певний «хаос» у термінологію дослідження: сакральна сфера, сакральний простір, територіальна сакральна система, сакральний ландшафт, місце сили, геопростір тощо. Останнє помітно у третьому розділі, де «Сакральні об'єкти є найменшими типологічними структурами, аналогічно до рангу фацій у ландшафтознавстві. Поєднання кількох сакральних об'єктів разом з прилеглими до них територіями формують сакральні ландшафти» (с. 76). А куди зникли урочища та місцевості? Чому між «об'єктами» та «фаціями» поставлено знак рівності?

3. Бажано у підрозділі 2.1 «Природні передумови формування об'єктів сакральної сфери Івано-Франківської області», окрім безпосередньої характеристики природних умов та компонентів, детальніше звернути увагу на самі передумови для формування сакральних об'єктів у досліджуваному регіоні.

4. У підрозділі «Суспільно-історичні передумови формування сакральної сфери Івано-Франківської області» автор пропонує періодизацію еволюції сакральної сфери Івано-Франківської області з виділенням

історичних періодів від 1199 до 1939 року. Досить дивний підхід до такої хронології. А хіба до 1199 року та після 1939 року не було споруджено ніяких сакральних об'єктів або немає ніяких артефактів, у тому числі «язичницьких»? Хоча у підрозділі «3.2. Природні і природно-антропогенні об'єкти сакральної сфери» вже проведено аналіз сакральних об'єктів дохристиянської епохи.

Складається враження, що періодизація ще вимагає доопрацювання.

5. Технічне зауваження до картосхеми «Рис. 4.19. Туристсько-рекреаційне районування Івано-Франківської області (за результатами власних досліджень)» (с. 175): на ній немає ніяких позначок, окрім меж; відсутні будь-які написи; відсутня легенда. Хоча ця картосхема є одним з результатів відповідного завдання: «прорайонувати територію Івано-Франківської області за ознакою туристсько-рекреаційного потенціалу сакральних об'єктів» (с. 23).

Однак, зазначені недоліки не зменшують позитивне враження про роботу і не знижують наукової цінності дисертаційного дослідження, а можуть бути враховані у подальших напрацюваннях над поставленим науковим питанням. Вони не впливають на загальну оцінку виконаної роботи, яка є самостійним, цілісним, оригінальним і завершеним результатом наукового пошуку здобувача.

7. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

За результатами дисертаційної роботи опубліковано 13 друкованих праць, у тому числі: 3 статті – у наукових фахових виданнях, рекомендованих Міністерством освіти і науки України; дві статті – в іноземних наукових виданнях; 8 тез доповідей. У друкованих працях повною мірою висвітлено результати проведених досліджень.

8. Відповідність дисертації вимогам «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» та нормативних актів МОН України

Дисертаційна робота Хіміч Марії Ігорівни «Генеza, сучасний стан та туристсько-рекреаційне значення об'єктів сакральної сфери Івано-Франківської області» за змістом, структурою та оформленням відповідає спеціальності 103 Науки про Землю галузі знань 10 Природничі науки, відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341, а також «Вимогам до оформлення дисертації», затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Хіміч Марії Ігорівни «Генеza, сучасний стан та туристсько-рекреаційне значення об'єктів сакральної сфери Івано-Франківської області» за змістом, актуальністю, поставленими і розв'язаними завданнями, ступенем обґрунтованості наукових положень та висновків, структурою та оформленням, науковою новизною відповідає чинним вимогам, а її авторка – Хіміч Марія Ігорівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 10 Природничі науки за спеціальністю 103 Науки про Землю.

Офіційний опонент,

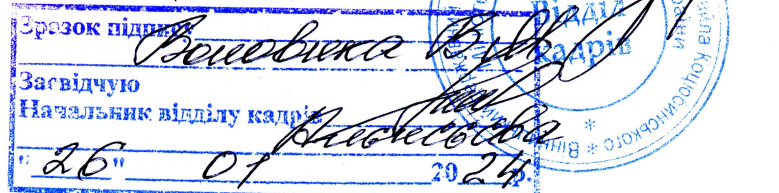
доктор географічних наук,

професор кафедри географії

Вінницького державного

педагогічного університету імені

Михайла Коцюбинського

ВОЛОВИК В. М.